

TOMASZ DETLAF

Uniwersytet Warszawski, Polska

<https://orcid.org/0000-0002-4073-5728>

Copyright and License: Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2024. This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivatives 4.0 International (CC BY- ND 4.0) License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.pl>).

NAZYWANIE JAKO NARZĘDZIE WYKLUCZENIA W Dyskursie Zjednoczonej Prawicy O „ATAKU NA JANA PAWŁA II” Z MARCA 2023 ROKU

Słowa kluczowe: Krytyczna analiza dyskursu, wykluczenie, reprezentacje aktorów społecznych, nazywanie.

STRESZCZENIE

W marcu 2023 roku w reakcji na doniesienia medialne, według których Karol Wojtyła, będąc arcybiskupem krakowskim, wiedział o pedofilii wśród podległych mu księży i sam był zaangażowany w jej ukrywanie, pojawił się dyskurs o „ataku na Jana Pawła II” prowadzony przez polityków rządzącej wówczas koalicji Zjednoczona Prawica i związane z nią media.

Celem artykułu jest analiza tego, jak skonstruowani w tym dyskursie aktorzy (sprawcy „ataku”) zostali wykluczeni z grona „nas”, Polaków i osób, których wypowiedzi zasługują na uwagę przez sposób, w jaki ich nazywano. Analizy zostały przeprowadzone z perspektywy podejścia dyskursywno-historycznego wypracowanego przez Ruth Wodak i Martina Reisigla w ramach krytycznej analizy dyskursu.

Pierwszym analizowanym rodzajem wykluczenia jest nazywanie aktorów za pomocą wyrażen, które tak konstruują ich tożsamość, że są oni z definicji wykluczeni. W tym wypadku aktorzy są charakteryzowani jako atakujący Jana Pawła II oraz Polskę, realizujący cele, które są wymierzone przeciwko „nam”, oraz jako nieracjonalni, źli i niebędący Polakami. Drugim rodzajem wykluczenia jest nazywanie aktorów za pomocą wyrażen, które umieszczają ich w kategorii wykluczonej na innych podstawach. Kategoriami tymi są: przeciwnicy polityczni – opozycja i osoby związane z III RP, komuniści oraz media.

W obu tych przypadkach wyrażenia nazywające aktorów były skonstruowane w taki sposób, aby reprezentować ich bez jawnego odnoszenia się do konkretnych osób, co ułatwia przypisanie im negatywnych konotacji.

1. WPROWADZENIE

Na początku marca 2023 roku w polskiej debacie publicznej pojawiły się liczne wypowiedzi o tym, że ma miejsce „atak na Jana Pawła II”. Pojawienie się tego dyskursu było reakcją na opublikowanie dwóch materiałów, według których Karol Wojtyła, będąc na stanowisku arcybiskupa krakowskiego, wiedział o pedofilii wśród podległych mu

księży i sam był zaangażowany w jej ukrywanie. Są to: telewizyjny reportaż Marcina Gutowskiego *Franciszkańska 3*, opublikowany 4 marca 2023 roku na platformie TVN24 GO! i wyemitowany 6 marca 2023 roku przez stację TVN24 oraz książka Ekke Overbeeka *Maxima Culpa. Jan Paweł II wiedział*, której premiera miała miejsce 8 marca 2023 roku.

Interpretacja publikacji tych materiałów jako „ataku” zyskała szerokie społeczne uznanie. W sondażu Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) z kwietnia 2023 roku 48% ankietowanych zgodziło się ze stwierdzeniem, że myśli o „ostatnich doniesieniach medialnych dotyczących tuszowania przypadków pedofilii wśród księży przez kardynała Karola Wojtyłę”, iż jest to „atak na Jana Pawła II mający na celu podważenie jego autorytetu” (CBOS 2023). Także Sejm podzielił to stanowisko przyjmując 9 marca 2023 roku uchwałę „w sprawie obrony dobrego imienia św. Jana Pawła II”, w której „zdecydowanie potępia medialną, haniebną nagonkę, opartą w dużej mierze na materiałach aparatu przemocy PRL, której obiektem jest Wielki Papież – św. Jan Paweł II najwybitniejszy Polak w historii” (Uchwała Sejmu... 2023). O „ataku na Jana Pawła II” szczególnie często mówili politycy rządzącej wówczas Zjednoczonej Prawicy (w marcu 2023 składającej się z Prawa i Sprawiedliwości, Solidarnej Polski oraz Partii Republikańskiej) oraz dziennikarze i publicyści wspierających rząd mediów¹.

Dyskurs o „ataku na Jana Pawła II” prowadzony przez osoby związane z PiS zastępuje na analizę dlatego, że przyjęła go niemal połowa Polaków, co czyni z niego istotne zjawisko społeczne oraz dlatego, że jest elementem dyskursu władzy. Konsekwencją przyjęcia wspomnianych dziennikarskich ustaleń byłaby zmiana wizerunku Jana Pawła II, a więc też rewizji przekonań i symboli, dla których były papież odgrywa ważną rolę, a do których rządząca koalicja chętnie się odwoływała, legitymizując swoją władzę. Jak postaram się wykazać, powstał dyskurs o „ataku”, który pozwalał na zneutralizowanie tego zagrożenia. W niniejszym artykule przyglądam się jednemu aspektowi dyskursu o „ataku”, który służył osiągnięciu tego celu – analizuję, jak skonstruowani w nim aktorzy (sprawcy „ataku”) zostali wykluczeni z grona „nas”, Polaków i osób, których wypowiedzi zasługują na uwagę przez sposób, w jaki ich nazywano.

Ze względu na polityczny charakter dyskursu o „ataku na Jana Pawła II” wykorzystuję krytyczną analizę dyskursu, której celem jest nie tylko ustalenie, jakie środki językowe zastosowano w danym dyskursie, ale też pokazanie ich funkcji rozpatrywanych z perspektywy relacji władzy (Fairclough i Wodak 2006, 1047; Kopytowska i Kumiega 2017, 194–195). W pracy korzystam z podejścia dyskursywno-historycznego (*discourse-historical approach*, dalej DHA), które zostało wypracowane przez Ruth Wodak i Martina Reisigla (Reisigl 2011; Reisigl i Wodak 2001, 2016; Wodak 2008) w celu badania dyskryminacji, a więc formy retoryki wykluczenia. Podejście to zakłada prowadzenie

¹ Ze względu na dominującą rolę PiS w tworzonej koalicji oraz zwięzłość wywodu będę posługiwał się nazwą PiS metonimicznie na oznaczenie środowiska politycznego związanego z PiS oraz sojusznikami i zwolennikami tej partii. Rozwiązanie to obecne jest też w literaturze przedmiotu (zob. Kłosińska i Rusinek 2019).

analiz z uwzględnieniem szerokiego kontekstu oraz dorobku teoretycznego nauk społecznych. Dlatego nim przejdę do analizy zebranego materiału, przedstawię kontekst dyskursu PiS oraz wyjaśnię, dlaczego dyskurs o „ataku” powstał i dlaczego posługiwał się określonymi zabiegami.

Po pierwsze, przedstawię zjawisko legitymizacji władzy w dyskursie PiS jako opartej na relacji hegemonicznej, której ustanowienie wspierają stosowanie retoryki wykluczenia oraz posługiwanie się kategorią „ataku”. Badany dyskurs o „ataku na Jana Pawła II” opiera się zatem na wykorzystaniu zabiegów typowych dla retoryki PiS.

Po drugie, wyjaśnię, skąd wzięła się potrzeba powstania takiego wykluczającego dyskursu. W tym celu pokażę, w jaki sposób bezpośredni kontekst sytuacyjny – debata na temat (nie)wiedzy Jana Pawła II o przemocy seksualnej w Kościele katolickim z marca 2023 roku – zagrażała legitymizacji władzy PiS, a więc wywołała reakcję obronną.

2. HEGEMONICZNA LEGITYMIZACJA WŁADZY I RETORYKA WYKLUCZENIA W DISKURSIE PIS

Legitymizacja władzy w dyskursie Zjednoczonej Prawicy opiera się na hegemonii, a więc relacji, w której dochodzi do „reprezentowania całości przez radykalnie niewspółmierną z nią partykularną siłę społeczną” (Laclau i Mouffe 2006, 835). Dyskurs ten wyraża bowiem wizję świata, w której PiS reprezentuje wszystkich Polaków i zarazem wszyscy Polacy popierają PiS.

Praktyką dyskursywną, która wzmacnia konstrukcję tej relacji hegemonicznej, jest wykluczenie – ci, którzy nie popierają PiS, nie są Polakami, zatem wszyscy Polacy popierają PiS. Uznanie swoich przeciwników politycznych za nie-Polaków sprawia, że nie są oni uprawnieni do udziału w polskim życiu politycznym, a więc formułowane przez nich krytyki nawet nie zasługują na uwzględnienie. Zwłaszcza w dyskursie, w którym duży nacisk kładzie się na ideę suwerenności.

W jaki sposób to wykluczenie jest realizowane językowo? Katarzyna Kłosińska i Michał Rusinek w studium języka „dobrej zmiany” pokazują, że retoryka PiS w dużym stopniu opiera się na trzech figurach retorycznych – antytezie, hiperboli i synekdosze:

Jak wygląda świat kreowany przez język „dobrej zmiany”? Przede wszystkim jest to świat podzielony bez reszty, zgodnie z logiką retorycznej figury antytezy – jest się albo *patriotą*, albo *zdrajcą*, *targowicą*, *mordami zdradzieckimi*, *ubekami*, *postkomunistami*; *tertium non datur*. „Ciemna strona” tej antytezy jest zwykle hiperbolizowana: to *bojówki*, *totalna opozycja*, tajemnicze i amorficzne *siły*, nieokreślone *elity* i niejasne *afery*. „Jasna strona” rządzi się regułą synekdochy: skoro krytyka PiSu to *atak na Polskę*, *plucie na Polskę* i *zdrada*, to znaczy, że PiS to Polska (2019, 7).

Figury te służą zbudowaniu retoryki wykluczenia, tak jak charakteryzuje ją Wodak (2008, 186). Pierwszym krokiem jest stworzenie dychotomicznego podziału „my” – „oni”, co w tym przypadku jest realizowane dzięki antytezie. Po skonstruowaniu dwóch przeciwstawnych grup liczne zabiegi językowe służą pozytywnej charakterystyce „naszych”, co pomaga się z nimi utożsamiać, oraz poniżeniu „onych”, co pozwala

obarczać ich winą za różne negatywne zjawiska. W tym wypadku poniżeniu „onych” służy ich hiperbolizowanie, zaś identyfikację z „naszymi” ułatwia synekdocha, dzięki której wszystkie pozytywnie oceniane grupy zlewają się w jedną.

Także posługiwanie się kategorią ataku jest jednym z mechanizmów wykluczenia, które często pojawiają się w dyskursie PiS. Początkowo dychotomiczny podział w tym dyskursie opierał się na populistycznej opozycji między „nami” (ludem, narodem) i elitą (często określaną jako „układ”). Jednak po katastrofie smoleńskiej z 2010 roku dołączył do niego podział wewnątrz polskiego społeczeństwa między „nami” – prawdziwymi Polakami oraz „nimi” – charakteryzowanymi przez antypolski liberalny światopogląd i uległość wobec zagranicznych aktorów (Niemiec i Unii Europejskiej). Tak skonstruowana opozycja wzmacniana jest przez określanie działań krytycznych wobec rządów PiS czy niezgodnych z celami tej partii jako ataków na Polskę czy polskość (Sałek i Sztajdel 2019, 203–204).

W związku z tym atakiem na Polskę i antypolskim działaniem nazywane były między innymi: opowiadanie o roli Polaków w Zagładzie Żydów (Bucholc i Komornik 2019; Kończal 2021, 2022), popieranie działań Komisji i Parlamentu Europejskiego w związku z łamaniem praworządności w Polsce (Kłosińska i Rusinek 2019, 296–297), udział w Strajkach Kobiet – protestach przeciwko zaostrzeniu prawa aborcyjnego (Polynczuk-Alenius 2022) czy relokacja osób migranckich między państwami członkowskimi Unii Europejskiej (Szałańska 2020; Yermakova 2019).

Atakujący Polskę są jej wrogami, a więc są po drugiej stronie podziału „my” – „oni”, w którym „my” to Polacy. Jednak zazwyczaj są to osoby, które według wszelkich innych kryteriów należałoby uznać za Polaków. Rozwiązania tej aporii dostarcza kategoria zdrajcy – kogoś, kto był Polakiem, ale wskutek tego, że prowadził działania wymierzone przeciw Polsce, stracił moralne prawo do posiadania tego miana. Dlatego w dyskursie PiS przeciwnicy polityczni często są nazywani „zdrajcami” czy nawet „targowicą” (Kłosińska i Rusinek 2019, 296–303; Zdunkiewicz-Jedynak 2017, 450). Wykluczenie ich z grona Polaków zostaje dodatkowo uzasadnione przez etykietowanie nie tylko osób, ale i ich działań – nazywanie ich „antypolskimi”. Działania krytyczne wobec rządów PiS są określane jako „atak na Polskę”, „nienawidzenie” jej, „szkalowanie”, „wyszydzanie”, czy „poniżanie”. W tej sytuacji nie trzeba dostarczać uzasadnienia dla wykluczenia „onych”, bo sami wykluczyli się z polskiej wspólnoty poprzez akt zdrady.

Ważną rolę w konstruowaniu ataków i wykluczaniu atakujących odgrywają obecne w dyskursie PiS rytualne odwołania do aktorów zagranicznych, zwłaszcza do Niemiec oraz Unii Europejskiej (Cadier i Szulecki 2020; Piechocki i Wyszyński 2020). Jest to wygodne narzędzie do dyskredytowania opozycji przez podkreślanie jej związków z Niemcami i Unią Europejską. Ci, którzy krytykują PiS, są wówczas niepolscy nie tylko dlatego, że zdradzili ojczyznę, ale też dlatego, że realizują niepolskie interesy, zwracają się o pomoc do niepolskich sił i są przez nie opłacani.

Ostatecznie okazuje się więc, że PiS hegemonicznie reprezentuje wszystkich Polaków, bo ci, którzy się z nim nie zgadzają, po prostu nie są Polakami, albo – jako służący niepolskim interesom zdrajcy – nie mają moralnego prawa do decydowania o losach Polski.

3. DISKURS O „ATAKU NA JANA PAWŁA II” JAKO OBRONA LEGITYMIZACJI WŁADZY PiS

Debata publiczna na temat wiedzy, działań i odpowiedzialności Jana Pawła II w związku z przemocą seksualną w Kościele katolickim z marca 2023 roku była zagrożeniem dla legitymizacji władzy PiS. Uznanie ustaleń Gutowskiego i Overbeeka skutkowałoby koniecznością przebudowy narodowego imaginarium i rewizji pamięci zbiorowej. Okazałoby się bowiem, że ważny autorytet moralny dla zdecydowanej większości (81%) Polaków (CBOS 2023), patron ponad 600 ulic i 1000 szkół w całej Polsce (KAI 2022), którego śmierć wywołała ogólnonarodową żałobę (Hodalska 2010; Klekot 2007), jest winny ukrywania i chronienia przed odpowiedzialnością przestępców seksualnych wykorzystujących dzieci, a więc sprawców czynów powszechnie uznawanych za jedno z najbardziej niegodziwych. Tymczasem PiS, legitymizując swoją władzę, odwołuje się do przekonań i wyobrażeń, w których postać Jana Pawła II odgrywa dużą rolę.

Po pierwsze, zmiana wizerunku Jana Pawła II znacząco wpłynęłaby na pozycję Kościoła katolickiego w Polsce. To zaś zagraża legitymizacji władzy PiS, bo partia ta i Kościół katolicki są postrzegane przez znaczną część opinii publicznej jako sojusznicy, co wynika z deklaratywnego i realnego wsparcia, jakiego udzielają sobie politycy PiS i część episkopatu, także w związku z problemem wykorzystywania seksualnego dzieci przez księży (Mandes 2020; Porter-Szűcs 2022, 275; Sowiński 2021, 66).

Również sam PiS buduje swoją legitymizację przez odwołanie się do hegemonii katolicyzmu. Dyskurs tej partii zawiera przekonanie na temat immanentnego związku między polskością a katolickością – Polacy są katolikami, Polska jest katolicka i katolicyzm jest częścią polskiej tożsamości narodowej, tak więc to katolicka perspektywa jest tą, która powinna dominować w polskim życiu publicznym (Polkowska 2015; Zielińska 2018). Przykładowo, w programie partii możemy przeczytać, iż „nie sposób jednak uznać, że polskość może istnieć bez tego dziedzictwa, jakie wniósł Kościół katolicki” (PiS 2019, 14) i „w Polsce nauce moralnej Kościoła można przeciwstawić tylko nihilizm” (PiS 2019, 15). Tym samym PiS pozycjonuje siebie jako partię broniącą katolickiego dziedzictwa. Jan Paweł II jest zaś osobą, której działania przyczyniły się do wzmocnienia i przetrwania hegemonii katolicyzmu i jednocześnie symbolem, który, łącząc role największego Polaka i głowy Kościoła, najpełniej wyraża zlanie się polskości i katolickości w jedno.

Po drugie, dyskurs PiS zawiera przejawy zjawiska określonego przez Artura Lipińskiego (2019) mianem banalnego antykomunizmu – posługiwania się, jako samoczywistym, antykomunistycznym dyskursem opartym na podziale „my” – „oni” do budowania swojej tożsamości politycznej, legitymizowania swojej władzy i delegitymizowania przeciwników. Ważnym zabiegiem obecnym w dyskursie omawianej partii, wpisującym się w banalny antykomunizm, jest określanie III Rzeczypospolitej jako państwa „postkomunistycznego”, które wymaga „dekomunizacji”, czego głośnym przykładem są uzasadnienia kontrowersyjnych zmian w systemie sądowniczym (Bucholc 2019, 101; Lipiński 2019, 56).

Tymczasem Jan Paweł II jest jednym z głównych pozytywnych bohaterów antykomunistycznej wizji dziejów Polski. Jego wizerunek był symbolem używanym w czasach „Solidarności” (Kubik 2020; Zubrzycki 2014), a działania, zdaniem dużej części opinii publicznej, jedną z głównych przyczyn upadku komunizmu (CBOS 2014, 2023; Wasilewski 2019). Przekonanie to jest też zawarte wprost w programie PiS. Co więcej, Jan Paweł II jest jedyną osobą wymienioną z imienia w opisie dziejów Polski zawartym w programie tej partii (PiS 2019, 13). Uznanie ustaleń Gutowskiego i Overbeeka wiązałoby się zatem z poważnym osłabieniem siły tej antykomunistycznej narracji przez pozbawienie autorytetu jednego z jej głównych bohaterów.

W tym kontekście dyskurs o „ataku na Jana Pawła II” można interpretować jako funkcjonalną z perspektywy obrony legitymizacji władzy w retoryce PiS reakcją na powstałe ryzyko dla siły i spójności tego dyskursu. Zagrożenie to jest neutralizowane przez rekontekstualizację doniesień medialnych jako „ataku”, czego element stanowi charakteryzowanie „atakujących” w sposób, który wyklucza ich z grona „nas”, Polaków i osób, których wypowiedzi zasługują na uwagę, dzięki czemu ich ustalenia stają się nieistotne.

4. DOBÓR PRÓBY

Konstruując korpus tekstów o „ataku na Jana Pawła II”, ograniczyłem się do tekstów pisanych, publikowanych w mediach internetowych związanych z PiS, co jest uzasadnione ze względu na ich rolę w tworzeniu i rozpowszechnianiu ideologii władzy oraz ułatwia analizę, gdyż politycy Zjednoczonej Prawicy, media publiczne oraz sprzyjające im media prywatne posługiwały się tą samą retoryką. Zabiegi językowe stosowane w dyskursie PiS są na tyle specyficzne, że, zdaniem Kłosińskiej i Rusinka, stworzyły styl, który pozwala zidentyfikować zwolenników tej partii:

[...] jeśli słyszymy polityka, który stale używa słów *totalna opozycja, sędziowska kasta, homopropaganda czy przemysł pogardy*, to możemy być niemal pewni, że jest on związany z PiS-em. Jeśli słyszymy dziennikarza mówiącego w ten sposób, to jest w zasadzie oczywiste, że tworzy on zaplecze informacyjne „dobrej zmiany” (2019, 6).

To, że styl ten jest obecny nie tylko w wypowiedziach polityków, ale też w różnego rodzaju mediach, pomaga w badaniu retoryki wykluczenia. Jej funkcjonowanie zależy bowiem od rodzaju wypowiedzi: „Im bardziej anonimowy nadawca, tym jawniej w jego wypowiedziach manifestuje się retoryka różnicy i wykluczenia” (Wodak 2008, 187). Dlatego, przygotowując korpus, wybrałem strony internetowe, które publikują teksty należące do różnych gatunków (można spodziewać się, że w felietonie wykluczenie będzie bardziej wyraźne niż w artykule informacyjnym), a ich autorzy cytują wypowiedzi należące do różnych odmian dyskursu (np. oficjalne stanowisko, wypowiedź publiczna, wpis na Twitterze). Ograniczyłem się do materiałów dostępnych bezpłatnie w internecie. Wybrałem portale dwóch informacyjnych mediów publicznych – TVP Info (tvp.info) oraz Polskiego Radia 24 (polskieradio24.pl), a także dwóch najczęściej kupowanych

(IMM 2023) i najbardziej opiniotwórczych (Kurdupski 2023) pravicowych tygodników – „Sieci” (wPolityce.pl) oraz „Do Rzeczy” (dorzeczy.pl). Ponadto uwzględniłem depesze z portalu informacyjnego Polskiej Agencji Prasowej (pap.pl), w których cytowano zawierające retorykę „ataku” wypowiedzi polityków związanych z PiS. Strony te były już używane jako źródło materiału badawczego przez badaczki i badaczy zajmujących się językiem „dobrej zmiany” (Kłosińska i Rusinek 2019; Zdunkiewicz-Jedynak 2017). Do korpusu włączyłem również wypowiedzi, które można uznać za oficjalne stanowisko władz: uchwałę Sejmu, orędzie marszałek Sejmu Elżbiety Witek oraz opublikowane w mediach społecznościowych wystąpienie premiera Mateusza Morawieckiego.

Za pomocą wyszukiwarki internetowej Google wyekscepowalem wszystkie wystąpienia frazy „Jan Paweł II” (dopuszczając też odmianę i pojawianie się tych słów osobno w ramach danego tekstu) notowane na wymienionych stronach internetowych w okresie między 4 a 18 marca 2023 roku, czyli w trakcie pierwszych dwóch tygodni od emisji reportażu *Franciszkańska 3*. Nie użyłem słowa *atak*, ponieważ mógłbym nie znaleźć niektórych wypowiedzi wpisujących się w retorykę ataku, choć nie zawierających tego wyrazu. Za teksty o „ataku na Jana Pawła II” uznaję nie tylko wypowiedzi, w których pojawia się wyłącznie słowo *atak*, ale też zawierające inne wyrażenia synonimiczne w tym kontekście, takie jak *nagonka*, *szkalowanie*, *uderzenie* czy *zamach*.

Z uzyskanego korpusu tekstów wybrałem te, w których pojawiały się stwierdzenia o „ataku na Jana Pawła II” (lub synonimiczne) w kontekście wspomnianej medialnej debaty. Zgodnie z zaleceniami DHA na tym etapie należy dokonać redukcji danych, kierując się takimi kryteriami jak „reprezentatywność/typowość, wpływ (intertekstualny lub interdyscyplinywny) istotność, wyjątkowość (przypadki skrajne), redundancja i oryginalność” (Reisigl 2011, 163). W związku z tym pominąłem teksty, w których fragmenty zawierające retorykę ataku były identyczne z fragmentami innych tekstów przyjętych już do korpusu (ich powielanie wynikało z cytowania tych samych wypowiedzi w różnych mediach) lub stanowiły bardzo mały fragment tekstu (jedno lub dwa zdania) i zarazem nie zawierały sformułowań, które nie pojawiłyby się wcześniej. Tym sposobem uzyskałem korpus złożony ze 103 tekstów, które poddałem analizie.

5. ANALIZA STRATEGII NAZYWANIA SPRAWCÓW „ATAKU”

Powstanie dyskursu o „ataku na Jana Pawła II” i wykluczenie sprawców tego „ataku” to funkcjonalna z perspektywy dyskursu Zjednoczonej Prawicy reakcja na debatę publiczną o wiedzy i odpowiedzialności Jana Pawła II przeprowadzona z wykorzystaniem środków typowych dla tego dyskursu. Postaram się pokazać, w jaki sposób skonstruowani w tym dyskursie aktorzy społeczni (sprawcy „ataku”) zostali wykluczeni. W tym celu przeanalizuję odpowiednie strategie nazywania obecne w badanym dyskursie.

W HDA strategia to

mniej lub bardziej ściśle określony, czy świadomie przyjęty, program działań (w tym i działań dyskursywnych) zmierzający do osiągnięcia konkretnych społecznych, politycznych, psychologicznych lub

językowych celów. Strategie dyskursywne, czyli powtarzające się sposoby użycia języka charakteryzuje rozmaity stopień złożoności oraz przypisanie do różnych poziomów organizacji systemu językowego (Wodak 2008, 195–196).

Spośród wyróżnianych w HDA strategii dyskursywnych istotne dla tematu tej pracy są dwie. Strategia nazywania, której celem jest językowe konstruowanie obiektów dyskursu (w tym aktorów społecznych), oraz strategia orzekania, której celem jest przypisanie skonstruowanym obiektom dyskursu pewnych pozytywnych lub negatywnych cech. Środkami służącymi nazywaniu mogą być na przykład metafory i synekdochy, a orzekaniu bezpośrednio orzeczenia, przymiotniki, ale też nazwy, które niosą ze sobą przypisanie pewnych cech. Przykładowo w tekście, w którym mowa o „agresorach”, za pomocą tej nazwy jednocześnie są konstruowani aktorzy społeczni, jak i od razu orzekane jest o nich to, że są sprawcami ataku. Dlatego, zwraca uwagę Wodak, „[n]ie sposób ściśle rozgraniczyć strategii nazywania i określania, jako że pewnie strategie denotacji mogą być uznane za szczególny rodzaj strategii określania wtedy, gdy aktowi denotacji towarzyszy wartościujące określanie uczestników działań społecznych” (2008, 197).

W badanym dyskursie wyróżniłem dwa sposoby nominalizacji służącej wykluczeniu:

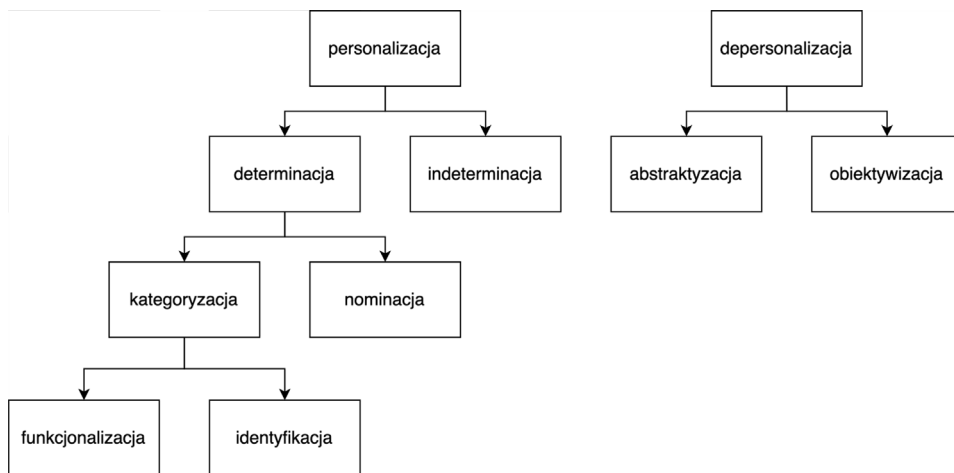
- 1) Wykluczenie przez stosowanie wyrażen, które tak konstruują tożsamość aktorów, że są oni z definicji wykluczeni (np. nazwanie kogoś *wrogiem Polski* lub *zdrajcą*). W tym przypadku mamy do czynienia z jednoczesnym nazywaniem i orzekaniem.
- 2) Wykluczenie przez stosowanie wyrażen, które umieszczają aktorów w kategorii wykluczonej na innych podstawach (np. nazwanie kogoś *komunistą*). Tu wykluczające orzekanie nie jest zawarte w nazwie, ale znajduje się w kontekście wypowiedzi.

W analizie uwzględniłem tylko takie typy stosowanych określeń, które pojawiły się w korpusie co najmniej kilkukrotnie i przedstawiam ich najbardziej reprezentatywne lub charakterystyczne przykłady (Flick 2011, 67–68; Reisigl 2011, 163).

5.1. Reprezentacje aktorów społecznych według van Leeuwena

Aby pokazać, jak strategie nazywania aktorów mogą ich wykluczać i uporządkować wywód, skorzystam z typologii sposobów reprezentacji aktorów społecznych opracowanej przez Theo van Leeuwena (2008, 23–54). Nie zawiera ona kategorii czysto językoznawczych czy socjologicznych, ale – jak określa je badacz – „socjosemantyczne”. Realizacjami poszczególnych kategorii jego klasyfikacji są środki językowe, ale tym, co je łączy, jest sposób, w jaki charakteryzują one aktorów społecznych, a nie miejsce zajmowane w klasyfikacjach lingwistyki czy retoryki.

Poniżej przedstawiam uproszczoną wersję rozległej klasyfikacji van Leeuwena. Niektóre z nich mają swoje dalsze podkategorie. W typologii holenderskiego lingwisty są też inne podziały, które przebiegają równoległe do opisywanych w tym artykule.

Uproszczona typologia sposobów reprezentowania aktorów społecznych według Theo van Leeuwena (2008)
 Źródło: opracowanie własne

Przede wszystkim, aktorzy społeczni mogą być w tekście reprezentowani jako ludzie lub nie. W tym drugim wypadku mamy do czynienia z depersonalizacją, która dzieli się na abstrakcję – odnoszenie się do aktorów przez określenia wskazujące na przypisane im cechy (np. mówienie o migrantach jako o „problemie”) oraz obiektywizację – metonimiczne zastąpienie aktorów czymś z nimi związanym. Przypadki, gdy aktorzy są opisywani jako ludzie, czyli personalizację, van Leeuwen dzieli na determinację, gdy ich tożsamość jest w jakiś sposób określona, oraz indeterminację, gdy pozostają nieokreśleni (np. zaimek nieokreślony „ktoś”).

Zdeterminowani aktorzy społeczni mogą być reprezentowani za pomocą nominacji, czyli wyrażeń, które odwołują się do ich jednostkowej tożsamości i pozwalają na jednoznaczne w danym kontekście wskazanie osoby (zazwyczaj za pomocą nazw własnych) lub za pomocą kategoryzacji, czyli wyrażeń wskazujących na przynależność do jakiejś kategorii współdzielonej z innymi.

Kategoryzacje z kolei dzielą się na funkcjonalizację – reprezentowanie aktorów za pomocą wyrażeń związanych z czynnościami, tym, co robią, oraz identyfikację – reprezentowanie aktorów za pomocą wyrażeń związanych z tym, kim są.

5.2. Wykluczenie przez wykluczającą nazwę

Korzystając z typologii van Leeuwena, wśród realizacji strategii wykluczania przez użycie nazw, które tak konstruują tożsamość aktorów, że są oni z definicji wykluczeni, w badanym korpusie wyróżniłem: funkcjonalizację (określające wykluczanych aktorów jako „atakujących” lub realizujących cele, które są zwrócone przeciwko „nam”),

identyfikacje (definiujące ich jako niepolskich, złych i niemoralnych), indeterminacje (charakteryzujące ich jako nieokreślonych „onych”) oraz obiektywizacje (zastępujące ich metonimiami).

5.2.1. Funkcjonalizacja

Dominującym sposobem reprezentowania „atakujących” są kategoryzacje. Skoro doszło do „ataku”, to – z założenia – są jakieś osoby, które atakują i można o nich coś powiedzieć. Dlatego najprostszym sposobem wprowadzenia aktorów związanych z „atakiem” jest skorzystanie z tego rodzaju kategoryzacji, jakim jest funkcjonalizacja – reprezentowanie aktorów w kategoriach związanych z ich czynnościami. Mowa więc o osobach, które atakują, bez dokładniejszego precyzowania kim one są:

Najwyraźniej *osobom atakującym* uwiera gorset polskości (Atak na Jana Pawła II „Trzeba wrzucić bombę atomową... 2023)².

Agresorzy wciąż stosują tę samą taktykę „panświnizmu” czy paniki moralnej (Ataki na św. Jana Pawła... II 2023).

Z pewnością *ci, którzy prowadzą kampanię* kierowani są resentymentem, nienawiścią do polskiej tożsamości (Medialny atak na Jana Pawła II... 2023).

Już samo określenie „atakujących” jako *atakujących Polskę* czy to, co polskie przyczynia się do wykluczenia ich z grona Polaków – jako „atakujący” są bowiem z definicji po przeciwnej stronie konfliktu.

„Atakujący” są też określani funkcjonalizacjami odnoszącymi się nie do samego aktu ataku, ale do tego, jakie cele realizują oni przez swoje zabiegi:

Niech nasza postawa będzie świadectwem dla *wszystkich, którzy próbują odebrać nam godność i wymazać pamięć* (Uchwała Sejmu... 2023).

Te ataki na papieża Polaka wpisują się w szerszy kontekst cywilizacyjny – wychodzą bowiem ze *środowisk, które w miejsce tradycji, kultury i normalności, chcą zaaplikować nam rewolucję wywracającą do góry nogami dotychczasowe życie większości społeczeństwa* (Morawiecki 2023).

Cele te są działaniami przeciwko „nam”, co przyczynia się do wykluczenia opisywanych aktorów także z tej grupy. Warto zauważyć, że tym samym doszło do zmiany obiektu ataku – już nie tylko Jan Paweł II, ale atakowana jest też Polska i „my”.

Zastosowanie funkcjonalizacji ułatwia wykluczenie z tego powodu, że tożsamość aktorów jest określona wyłącznie przez to, że atakują i co atakują. Nie mają więc innych cech, które mogłyby dostarczać odbiorcy argumentów przeciwko wykluczeniu wspomnianych aktorów.

² W tym i kolejnych cytatach wyróżnienia kursywą pochodzą ode mnie.

5.2.2. Identyfikacja

„Atakujących” charakteryzowano też za pomocą identyfikacji, w których ich cechą była *niepolskość*:

atakami, które pochodzą ze strony *otwartych nieprzyjaciół Kościoła i Polski* (Nowak 2023).

jest tak niestety, że *wrogowie Polski* chcą po prostu uderzyć w to, co jest w Polsce bardzo ważne, czyli uderzyć w Kościół, uderzyć w świętość Jana Pawła II (Olendzki 2023).

Te wszystkie oszczercze działania [podejmowane są], również w Polsce przez tzw. *niepolskich Polaków* (Rausz i Węclawski 2023).

Wprost stwierdza się, że „atakujący” nie są Polakami, więc wyklucza się ich z tej grupy, ale też z grona osób, które mają prawo zabierać głos w polskiej debacie publicznej. Z tego grona zostaliby wykluczeni, nawet gdyby byli Polakami, ponieważ skoro są nieracjonalni i źli, to nie ma powodu, aby przejmować się ich zdaniem:

My modliliśmy się za *tych, którzy nie mają łaski rozumu* (Konopka 2023).

Jan Paweł II obronił się przez swoje dziedzictwo. To dziedzictwo jest burzone przez *ludzi złej woli* (Prof. Roszkowski... 2023).

Stosowanie każdego z rodzajów kategoryzacji – funkcjonalizacji i identyfikacji – sprawia, że tożsamość aktorów zostaje sprowadzona do tego, co jest powodem ich wykluczenia, a więc nie zawiera treści, które mogłyby wykluczenie utrudniać. Zarazem stosowane typizacje pozwalają na uniknięcie przywoływania konkretnych osób, czyli wywoływania u odbiorcy wyobrażeń, które mogą budzić empatię.

5.2.3. Indeterminacja

Sprowadzanie całej tożsamości aktora do tego, co jest powodem jego wykluczenia, w jeszcze większym stopniu odnosi się do indeterminacji, w której aktorzy są niejednoznaczni. Typowymi realizacjami indeterminacji są wyrażenia z zaimkami – nieokreślonymi lub używanymi w sposób zgeneralizowany:

Komuś na tym zależy, żeby nas skusić, żeby nas osłabić, żeby nas rozmyć i żebyśmy nie mieli tego światła międzynarodowego, jakim jest autorytet Jana Pawła II (Ks. Skrzypczak... 2023),

Bardzo ciężko jest dyskutować z *tymi ludźmi*, gdyż większość ataków jest organizowana z tezą (Dmitrowicz... 2023).

Występuje tu najdalej posunięte ograniczenie złożoności tożsamości aktorów. Użyte wyrażenia nie niosą ze sobą żadnej innej treści poza tą najważniejszą – że to jacyś „oni”, a więc nie „my”.

5.2.4. Obiektywizacja

Innym sposobem na ułatwienia wykluczenia aktorów społecznych jest odwrócenie uwagi od tego, że są oni ludźmi przez obiektywizację:

Brutalne uderzenie w świętego Jana Pawła II jest bardzo złą wiadomością. Oznacza ono, że potężne *ośrodki* – nie tylko krajowe – uznały, iż sytuacja dojrzała do likwidacji Polski, którą znamy (J. Karnowski 2023).

Wprawdzie dla *obozu zdrady i zaprzaństwa*, okazało się, że trochę strzelił sobie w nogę z tą kampanią, jednak całkiem wycofać się nie mogą, dlatego nawet sam pan Trzaskowski powiedział, że pomniki to za wiele (Michalkiewicz... 2023).

Przypadkiem granicznym, leżącym między obiektywizacją a formą personalizacji, jest odnoszenie się do aktorów za pomocą rzeczowników oznaczających grupy ludzi:

środowiska, które dziś atakują Jana Pawła II (Dmitrowicz... 2023).

Żadne *lewactwo* nie jest w stanie zdyskredytować św. Jana Pawła II (Paskudny atak... 2023).

Lewactwo jest tutaj określeniem szczególnym – słowniki odnotowują ten rzeczownik jako potoczne i pejoratywne określenie osób o poglądach skrajnie lewicowych (Niepytalska-Osiecka 2019), jednakże ze względu na swoją budowę, budzącą skojarzenia ze słowami takimi jak „robactwo” (Droзда 2015, 31; Kłosińska i Rusinek 2019, 113), wyraz ten może być też traktowany jako forma dehumanizacji.

Wykluczające działanie tych obiektywizacji opiera się nie tylko na reprezentacji aktorów jako ludzi, ale też na tym, że są opisywani jako zorganizowane zbiorowości (a więc coś niebezpiecznego) o bliżej nieokreślonym charakterze (co może wzmacniać poczucie zagrożenia). Podobnie działają stale obecne w dyskursie PiS i już zbadane słowa takie jak *elity*, *sily* i *układy* – oznaczają nie wiadomo dokładnie co, ale na pewno coś silnego i groźnego (Kłosińska i Rusinek 2019, 70–73, 253–258; Zdunkiewicz-Jedynak 2017, 448).

5.3. Wykluczenie przez zaklasyfikowanie do wykluczonej kategorii

W badanych tekstach pojawiały się też stwierdzenia, w których „atakujący” byli charakteryzowani nie tylko ogólnie jako sprawcy ataku, ale też jako przynależący do pewnych konkretnych grup, zaś grupy te już wcześniej zostały w dyskursie PiS wykluczone z grona Polaków. Zaklasyfikowanie kogoś jako należącego do tej grupy należy zatem – z perspektywy całego dyskursu PiS – uznać za wykluczające. Jest to zabieg typowy dla opartej na aluzji retoryki wykluczenia (Wodak 2008, 197–198), który pozwala na negatywne scharakteryzowanie danego aktora bez jawnego przywoływania tej wykluczającej charakterystyki w tekście.

5.3.1. Przeciwnicy polityczni

Istotna grupa takich określeń wiąże się z przynależnością do frakcji politycznych przeciwnych wobec PiS – opozycji (w czasie, gdy PiS sprawowało władzę) i elit III Rzeczypospolitej. Według tych określeń sprawcami ataku są:

a) opozycja oraz jej polityczki i politycy:

opozycja zrobi wszystko i za wszelką cenę, nawet świętości, żeby przejąć władzę. Szkoda, że robi to w sposób ordynarny i butny sposób atakując św. Jana Pawła II (Czochara... 2023).

Nie pozwolimy, aby nieodpowiedzialni *politycy części opozycji* osłabiali Polskę, naszą wspólnotę (Sejm przyjął uchwałę... 2023).

b) konkretne ugrupowania – Platforma Obywatelska (której posłanki i posłowie nie brali udziału w głosowaniu w sprawie uchwały „w sprawie obrony dobrego imienia św. Jana Pawła II”) oraz Lewica (której wszystkie głosujące posłanki i posłowie głosowali przeciw przyjęciu uchwały):

To Platforma Obywatelska wraz z częścią opozycji zaatakowała największy autorytet w Polsce (Kałużny... 2023).

Platforma Obywatelska i Lewica, które w takim swoim antyklerykalnym, antykościelnym i niestety antypapieskim tańcu zdają się licytować o to, aby przyciągnąć do siebie tych najbardziej skrajnych lewicowych wyborców (Atak na Jana Pawła II. Poboży... 2023).

c) osoby związane z III RP:

Wyście to, *panie i panowie z obozu III RP* zniszczyli, połamaliście polską jedność, wy brukacie największą świętość (M. Karnowski 2023a).

Dlaczego *Salon III RP* tak bardzo atakuje Jana Pawła II? (Atak na Jana Pawła II. Dlaczego... 2023).

Głosowanie przeciwko uchwale upamiętniającej Jana Pawła II lub wstrzymanie się od głosu w jej sprawie było interpretowane jako atak, co pozwoliło na uznanie opozycji i jej polityczek oraz polityków za atakujących Jana Pawła II i Polskę. Warto podkreślić, że widać tutaj kolejny przejaw dychotomiczności wizji świata w dyskursie PiS. Skoro samo wstrzymanie się od publicznego przeciwstawienia się atakowi staje się atakiem, to można być tylko po stronie atakujących lub atakowanych, nie ma trzeciej opcji.

W przedstawionych cytatach opozycja bywa charakteryzowana wprost jako atakująca Polskę, ale w dyskursie PiS nie jest to konieczne do wykluczenia aktorów powiązanych z opozycją. W retoryce opartej na antytezie opozycja jest wykluczana z Polski w ten sposób, że jej działania są określane jako antypolskie, ponieważ są – z założenia – przeciwstawne do działań PiS, a ta partia hegemonicznie reprezentuje wszystkich Polaków i realizuje polskie interesy.

Z kolei podkreślanie dystansu wobec III Rzeczypospolitej jest związane z zawartym w wizji historii Polski w dyskursie PiS przekonaniem, że III RP nie była w pełni wolnym

i suwerennym krajem. Dopiero wraz z „dobrą zmianą” (w postaci przejścia rządów przez PiS) Polska miała „wstać z kolan” i stać się państwem suwerennym.

5.3.2. *Komuniści*

Kolejna ważna grupa określeń sprawców ataku wiąże się z komunizmem. Sprawcami ataku są:

a) **Komuniści:**

Jan Paweł II zniszczył komunizm i *komuniści* nigdy mu tego nie wybaczyli. Dlatego chcą się zemścić (Celne... 2023).

b) **Potomkowie lub spadkobiercy komunistów:**

Kiedyś niszczone przez komunistów, teraz niszczone przez *ich potomków* (Czochara... 2023).

Dziś komunistyczne dzieło zniszczenia Kościoła podejmują często *ich potomkowie* (M. Karnowski 2023c).

Jan Paweł II to jest nasza tożsamość, fundament i spoiwo. Komuniści doskonale to wiedzieli, dlatego tak Go niszczyli za życia. Dziś *ich spadkobiercy* robią to po jego śmierci („Niech żyje Polska...” 2023).

c) **Służba Bezpieczeństwa i jej funkcjonariusze:**

Kiedyś *esbecja* podrzucała pornosy księdzu Popiełuszcze, dzisiaj robi filmy, które mają zdyskredytować Jana Pawła II. Nic się nie zmienili (Paskudny atak na św. Jana Pawła II... 2023).

Nie ma powodu, by z takimi ludźmi prowadzić dyskusję i nazywać ich analitykami, publicystami, bo *funkcjonariuszy SB* nikt tak nie nazywa – przynajmniej na razie (Ataki na św. Jana Pawła II. Prof. Jan Żaryn... 2023).

Przedstawione określenia służą wykluczeniu atakujących przez zaliczenie ich do negatywnie nacechowanej kategorii, co jest możliwe dzięki opisanemu wcześniej banalnemu antykomunizmowi. Jego szczególną formą jest wykorzystanie figury „esbeka”, która łączy kluczowe mechanizmy wykluczenia w dyskursie PiS – oskarżenia o komunizm, zdradę, atakowanie Polski oraz udział w „układzie” (Kłosińska i Rusinek 2019, 314). W wypadku dyskursu o „ataku na Jana Pawła II” użycie tej figury wiąże się z tym, że ustalenia Gutowskiego i Overbeeka opierają się na materiałach Służby Bezpieczeństwa (co istotne, a celowo pomijane w badanym dyskursie – nie były to jedyne źródła użyte przez dziennikarzy, uwzględniali oni także dokumenty kościelne i zeznania ofiar).

5.3.3. *Media*

Za „atak” najczęściej uznawano przekazy medialne, w związku z czym w roli sprawców często obsadzano media. Czasami odnoszono się do nich ogólnie, bez precyzowania, o jakie konkretnie chodzi:

Jak pan profesor skomentuje to wymazywanie z naszej pamięci Papieża Polaka przez *media*, których nazw w zasadzie nie ma potrzeby wymieniać? (Prof. Roszkowski... 2023).

Zorganizowany atak *lewicowo-liberalnych mediów* na osobę papieża Jana Pawła II (Atak na Jana Pawła II. Dlaczego... 2023).

Najczęściej nawiązywano jednak do stacji telewizyjnej TVN, ponieważ to na kanale TVN24 wyemitowano reportaż Gutowskiego *Franciszkańska 3*. Często stacji tej nie wymieniano z nazwy, a odnoszono się do niej za pomocą kategoryzacji wskazujących na jej niepolskość oraz związki z opozycją:

Jedna z zagranicznych stacji telewizyjnych działających w Polsce opublikowała materiał przypominający najgorsze lata komunistycznej propagandy („Niech żyje Polska...” 2023).

potężne i wpływowe media wydawane dla Polaków oraz ich polityczni sojusznicy rozpoczęli potężny atak na Jana Pawła II (M. Karnowski 2023b).

stacji prywatnej, która prowadzi swego rodzaju krucjatę antyrządową, krucjatę w tej chwili antykościelną, od tego materiału krucjatę antypapieską (Śmiłowicz 2023).

obrzydliwej i haniebnej operacji przeprowadzanej przez *największą stację opozycji* (J. Karnowski 2023).

Zwracano także uwagę na związki TVN ze Służbą Bezpieczeństwa:

TVN – esbecka telewizja, która została utworzona przez wiemy, służby WSI („Utworzona przez służby WSP”... 2023).

założony przez agenta komunistycznej bezpieki TVN w niego [Jana Pawła II] uderza manipulacjami (Celne! Jaki... 2023).

Wszystkie te zabiegi służą wykluczeniu TVN z Polski i opierają się na przedstawionych już strategiach. Wykluczają bezpośrednio przez stwierdzenie, że nie jest to prawdziwie polska stacja, a jedynie działająca w Polsce i nadająca dla Polaków. Wykluczają pośrednio przez podkreślenie związków TVN z opozycją, która prowadzi antypolskie działania, i Służbą Bezpieczeństwa, a więc komunizmem, korzystając z banalnego antykomunizmu. Ponadto mamy tutaj do czynienia z ułatwiającą wykluczenie obiektywizacją – nie ma mowy o dziennikarzach, ale o stacji telewizyjnej, czyli aktorze nieosobowym.

W niektórych tekstach wspomniano też o Ekke Overbeeku, autorze książki *Maxima culpa. Jan Paweł II wiedział*. Przede wszystkim zwracano uwagę na jego narodowość:

[...] sprawa *holenderskiego dziennikarza*, który jest zaangażowany w szkalowanie Papieża po linii kościelnej od dawna (Prof. Roszkowski... 2023).

Holenderski dziennikarz ma łatwość formowania opinii, które nie znajdują pokrycia w faktach (Kim jest dziennikarz... 2023).

W drugim cytacie Overbeekowi przypisano także nierzetelność. W innych tekstach najczęściej podkreślanymi cechami Overbeeka, poza pochodzeniem, były jego nieprofesjonalność i nieistotność:

Mamy *drugorzędnego dziennikarzynę*, który specjalizuje się w napaściach na Polskę. Z powodu, że uderzył w Jana Pawła II prezentowany jest jako autorytet przez największe ośrodki opiniotwórcze w Polsce (Medialny atak na Jana Pawła II... 2023).

do uderzenia w Papieża wystarczy *losowy facet z losowego kraju Zachodu z legitymacją prasową losowej gazety* (Maciejewski 2023).

Ponadto, zwrócono uwagę na to, że napisał on biografię Donalda Tuska, w której pozytywnie oceniał on tego polityka, a więc – pośrednio – na związki Overbeeka z opozycją, określając go mianem „dziennikarza, który napisał panegiryk na cześć Donalda Tuska” (Maciejewski 2023).

W przedstawionych zabiegach wykorzystane zostały strategie wykluczania z grona osób, które mogą się wypowiadać w kwestii Jana Pawła II przez podkreślanie niepolakości i nieprofesjonalności oraz dodatkowo przez zwracanie uwagi na związki z już wykluczoną opozycją.

Overbeek jest jedynym sprawcą ataku, który został nazwany z imienia i nazwiska i tym samym można go zidentyfikować jako konkretną osobę. Autor reportażu *Franciszkańska 3*, Marcin Gutowski, nie pojawia się w badanych tekstach jako sprawca ataku. W wypadku tego materiału sprawcą jest stacja TVN. Natomiast Overbeek nie jest Polakiem oraz można podkreślić jego związki z opozycją, można go więc łatwo – łatwiej niż Gutowskiego – przedstawić w sposób spójny z pozostałymi elementami retoryki wykluczenia w dyskursie o „ataku na Jana Pawła II”.

6. ZAKOŃCZENIE

Dyskurs o „ataku na Jana Pawła II” z marca 2023 roku jest próbą neutralizacji zagrożenia dla legitymizacji władzy Zjednoczonej Prawicy związanego z ryzykiem utraty przez Jana Pawła II statusu moralnego autorytetu. Cel ten jest osiągany przez takie zrekontekstualizowanie krytyki Jana Pawła II, aby odmówić jej merytorycznej wartości, uznając ją za „atak”, a jej autorów wykluczyć i odebrać prawo do wypowiedzania się. W niniejszej pracy przeanalizowałem jeden ze sposobów, w jaki to wykluczenie jest dyskursywnie realizowane – nazywanie aktorów w taki sposób, że przypisuje się im taką tożsamość, iż są oni wykluczeni z grona Polaków, z grupy „my” oraz z grona osób, które mogą kompetentnie zabierać głos w debacie publicznej.

Pierwszym przedstawionym rodzajem wykluczenia jest nazywanie aktorów za pomocą wyrażen, które tak konstruują ich tożsamość, że są oni z definicji wykluczeni. W tym wypadku wykluczani aktorzy są charakteryzowani jako atakujący Jana Pawła II oraz Polskę, realizujący cele, które są wymierzone przeciwko „nam” oraz jako nieracjonalni, źli i niebędący Polakami.

Drugim rodzajem wykluczenia jest nazywanie aktorów za pomocą wyrażań, które umieszczają ich w kategorii wykluczonej na innych podstawach. Kategoriami tymi są: przeciwnicy polityczni – opozycja i osoby związane z III RP (w dyskursie PiS charakteryzowane jako niepolskie), komuniści (wykluczeni na mocy banalnego antykomunizmu) oraz media (w tym dyskursie charakteryzowane z użyciem wprowadzonych wcześniej wykluczających kategorii – jako niepolskie, opozycyjne i komunistyczne).

W obu przypadkach wykluczenie „atakujących” jest prostsze do zaakceptowania dla odbiorców dzięki stosowanym zabiegom językowym, które pozwalają na przedstawienie reprezentacji aktorów społecznych bez jawnego odnoszenia się do konkretnych osób i tym samym ułatwiają przypisanie im negatywnych konotacji (van Leeuwen 2008, 47). Przede wszystkim efekt ten osiągnano dzięki dezindywidualizacji. Poza istotnym wyjątkiem Overbeeka, który faktycznie nie jest Polakiem, pozostali sprawcy „ataku” byli opisywani w sposób nieosobowy – obiektywizacjami lub, jeśli byli opisywani osobowo, to za pomocą kategoryzacji (charakteryzujących ich jako przynależących do jakiejś kategorii, a nie jako jednostki) lub indeterminacji (jako bliżej nieokreśleni „oni”). Również poza wyjątkiem Overbeeka „sprawcy” ataku byli konsekwentnie opisywani z użyciem liczby mnogiej, która dezindywidualizuje (Wasilewski 2006, 159), lub, jeśli byli opisywani za pomocą liczby pojedynczej, to były to obiektywizacje (takie jak „TVN” czy „Lewica”), które oznaczają aktorów zbiorowych.

Skoro reprezentacje „atakujących” nie są konkretne, to osoby, do których mogą odnosić się wykluczające stwierdzenia, nie mogą się obronić – są „pozbawione twarzy, a zatem i możliwości prowadzenia dialogu” (Kłosińska i Rusinek 2019, 70–71). Nie jest możliwa też falsyfikacja stawianych stwierdzeń, gdyż nie mają one konkretnej treści empirycznej. Wewnątrz dyskursu o ataku na Jana Pawła II stwierdzenia te są nie do obalenia – skoro doszło do ataku, to istnieją jacyś atakujący, a skoro atakowane jest to, co polskie i dobre, to są oni źli i niepolscy.

BIBLIOGRAFIA

- Bucholc, M. 2019. „Commemorative Lawmaking: Memory Frames of the Democratic Backsliding in Poland After 2015”. *Hague Journal on the Rule of Law* 11(1): 85–110.
- Bucholc, M., i M. Komornik. 2019. „The Polish «Holocaust Law» Revisited: The Devastating Effects of Prejudice-Mongering”. *Cultures of History Forum* 19 lutego. <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/politics/the-polish-holocaust-law-revisited> (13 listopada 2023).
- Cadier, D., i K. Szulecki. 2020. „Populism, Historical Discourse and Foreign Policy: The Case of Poland’s Law and Justice Government”. *International Politics* 57(6): 990–1011.
- CBOS. 2014. *Upadek komunizmu i geneza przemian w pamięci zbiorowej*. Komunikat z badań CBOS 63/2014. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_063_14.PDF (14 stycznia 2024).
- CBOS. 2023. *Polacy o Janie Pawle II*. Komunikat z badań CBOS 60/2023. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_060_23.PDF (14 stycznia 2024).

- Droзда, Ł. 2015. *Lewactwo. Historia dyskursu o polskiej lewicy radykalnej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa.
- Fairclough, N., i R. Wodak. 2006. „Krytyczna analiza dyskursu”. W *Współczesne teorie socjologiczne*, przeł. A. Ostolski, red. A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, i M. Ziółkowski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 1047–1056.
- Flick, U. 2011. *Projektowanie badania ilościowego*, przeł. P. Tomanek. Warszawa: PWN.
- Hodalska, M. 2010. *Śmierć Papieża, narodziny mitu*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- IMM. 2023. *Najbardziej opiniotwórcze media w Polsce 01–28.02.2023*. Instytut Monitorowania Mediów. https://www.imm.com.pl/wp-content/uploads/2023/03/IMM_-raport_opiniotw%C3%B3rcze_media_-_luty_2023.pdf (13 sierpnia 2023).
- KAI. 2022. „Ulice, place, parafie i szkoły im. Jana Pawła II”. *Katolicka Agencja Informacyjna*. <https://www.ekai.pl/ulice-place-parafie-i-szkoly-im-jana-pawla-ii/> (13 sierpnia 2023).
- Klekot, E. 2007. „Mourning John Paul II in the Streets of Warsaw”. *Anthropology Today* 23(4): 3–6.
- Kłosińska, K., i M. Rusinek. 2019. *Dobra zmiana, czyli jak się rządzi światem za pomocą słów*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kończal, K. 2021. „Mnemonic Populism: The Polish Holocaust Law and Its Afterlife”. *European Review* 29(4): 457–469.
- Kończal, K. 2022. „Politics of Innocence: Holocaust Memory in Poland”. *Journal of Genocide Research* 24(2): 250–263.
- Kopytowska, M., i Ł. Kumięga. 2017. „Krytyczna analiza dyskursu: konteksty, problemy, kierunki rozwoju”. W *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, red. M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, i J. Stachowiak. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno, 177–207.
- Kubik, J. 2020. *Sila symboli przeciw symbolom siły. Powstanie Solidarności i upadek socjalizmu państwowego w Polsce*. Gdańsk: ECS.
- Kurdupski, M. 2023. „«Polityka» najchętniej kupowanym tygodnikiem opinii. Sprzedaż «Newsweek Polska» na poziomie 59 tys. egz.” *Wirtualne Media*. <https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/sprzedaz-tygodnikow-opinia-2022-rok-polityka-gosc-niedzielny> (18 marca 2023).
- Laclau, E. i C. Mouffe. 2006. *Hegemonia a strategia socjalistyczna*, przeł. M. Gdula. W *Współczesne teorie socjologiczne*, T. 2, red. A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, i M. Ziółkowski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 833–847.
- van Leeuwen, T. 1996. „The Representation of Social Actors”. W *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, red. C.R. Caldas-Coulthard, i M. Coulthard. London–New York: Routledge, 32–70.
- van Leeuwen, T. 2008. *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Lipiński, A. 2019. „Banalny antykomunizm i podział postkomunistyczny. Mechanizmy konstruowania pamięci zbiorowej w polskim dyskursie politycznym”. *Studia Polityczne* 47(2): 51–74.
- Mandes, S. 2020. „Clerical Sexual Abuse in an Illiberal State: The Case of Poland”. *Journal of Church and State* 62(1): 110–134.
- Niepytalska-Osiecka, A. 2019. „Lewak, lewaczka i lewactwo we współczesnej polszczyźnie”. *Poradnik Językowy* 2019(9): 81–89.
- Piechocki, M., i J. Wyszynski. 2020. „Dobra zmiana? Niemcy na antenie Wiadomości TVP w 2015 i 2017 r.” *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* (2): 29–43.

- PiS. 2019. *Polski model państwa dobrobytu. Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*. Warszawa. <https://pis.org.pl/dokumenty> (14 stycznia 2023).
- Polkowska, L. 2015. *Język prawicy*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Polynczuk-Alenius, K. 2022. „«This Attack Is Intended to Destroy Poland»: Bio-Power, Conspiratorial Knowledge, and the 2020 Women’s Strike in Poland”. *Popular Communication* 20(3): 222–235.
- Porter-Szücs, B. 2022. *Wiara i ojczyzna. Katolicyzm, nowoczesność i Polska*, przeł. J. Dzierżgowski. Warszawa: Wydawnictwo Filtry.
- Reisigl, M. 2011. „Analiza retoryki politycznej”. W *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*, przeł. D. Przepiórkowska, red. R. Wodak, i M. Krzyżanowski. Warszawa: Łośgraf, 151–183.
- Reisigl, M., i R. Wodak. 2001. *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and antisemitism*. London–New York: Routledge.
- Reisigl, M., i R. Wodak. 2016. „The discourse-historical approach (DHA)”. W *Methods of Critical Discourse Studies*, red. R. Wodak, i M. Meyer. London: SAGE, 23–61.
- Sałek, P., i A. Sztajdel. 2019. „Poland – «Modern» versus «Normal»: The Increasing Importance of the Cultural Divide”. W *European Party Politics in Times of Crisis*, red. S. Hutter, i H. Kriesi. Cambridge: University Press, 189–213.
- Sowiński, S. 2021. *Dobra nowina w czasach «dobrej zmiany». Kościół katolicki w sferze publicznej współczesnej Polski w latach 2015–2018*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Szałańska, J. 2020. *Conflicting Conceptualisation of Europeanisation: Poland Country Report*. Uppsala: RESPOND.
- Wasilewski, J. 2006. *Retoryka dominacji*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Wasilewski, J. 2019. „Najlepsze przemówienie w historii Polski. Wygłosił je Jan Paweł II”. *Wirtualna Polska*. <https://wiadomosci.wp.pl/najlepsze-przemowienie-w-historii-polski-wyglosil-je-jan-pawel-ii-6126037974145153a> (13 września 2023).
- Wodak, R. 2008. „Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczenia a gatunki języka pisanego”. W *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, przeł. J. Wawrzyniak, i A. Wójcicki, red. A. Duszak, i N. Fairclough. Kraków: Universitas, 185–213.
- Yermakova, O. 2019. „Mythology of the Law and Justice Party’s Migration Discourse”. *Politeja* 16(6): 177–195.
- Zdunkiewicz-Jedynak, D. 2017. „Słowa-klucze w dyskursie «dobrej zmiany»”. W *Socjolekt – idiolekt – idiolekt: historia i współczesność*, red. U. Sokólska. Białystok: Wydawnictwo Prymat, Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, 445–461.
- Zielińska, K. 2018. *W walce o hegemonię? Religia w polskiej sferze publicznej na przykładzie debat sejmowych*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Zubrzycki, G. 2014. *Krzyże w Auschwitz. Tożsamość narodowa, nacjonalizm i religia w postkomunistycznej Polsce*, przeł. P. Tomanek. Kraków: Nomos.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

- „Atak na Jana Pawła II. Dlaczego salon III RP nie może znieść Papieża Polaka? Wzruszające wspomnienia rodaków o Ojcu Świętym”. 2023. w*Polityce.pl* 7 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/637226-atak-na-papieza-polaka-wzruszajaca-odpowiedz-rodakow> (5 sierpnia 2023).
- „Atak na Jana Pawła II. Poboży: to była zaplanowana akcja, możliwe, że na zamówienie polityczne”. 2023. *Polskie Radio 24* 13 marca. <https://polskieradio24.pl/5/1222/artykul/3134117,atak-na-jana-pawla-ii-pobozy-to-byla-zaplanowana-akcja-mozliwe-ze-na-zamowienie-polityczne> (5 sierpnia 2023).
- „Atak na Jana Pawła II. Ryszard Terlecki: był planowany, to tylko fragment akcji”. 2023. *Polskie Radio 24* 13 marca. <https://polskieradio24.pl/5/1222/artykul/3133822,atak-na-jana-pawla-ii-ryszard-terlecki-byl-planowany-to-tylko-fragment-akcji> (5 sierpnia 2023).
- „Atak na Jana Pawła II. Sachajko: Jestem rozczarowany i zdruzgotany”. 2023. *DoRzeczy.pl* 13 marca. <https://dorzeczy.pl/opinie/415093/atak-na-jana-pawla-ii-sachajko-jestem-rozczarowany-i-zdruzgotany.html> (5 sierpnia 2023).
- „Celne! Jaki: Jan Paweł II zniszczył komunizm i komuniści nigdy mu tego nie wybaczyli. Chcą się zemścić, nie ma przypadku w uderzeniu TVN-u”. 2023. w*Polityce.pl* 11 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637798-celne-jaki-komunisci-nie-wybaczyli-jpii-chca-sie-zemscic> (5 sierpnia 2023).
- „Czochara: PO i Lewica to hipokryci. Głosowali za ustanowieniem roku Jana Pawła II”. 2023. *DoRzeczy.pl* 18 marca. <https://dorzeczy.pl/opinie/417100/atak-na-jana-pawla-ii-czochara-po-i-lewica-to-hipokryci.html> (5 sierpnia 2023).
- „Dmitrowicz: Nigdzie nie ma takiego ataku na Jana Pawła II, jak w Polsce”. 2023. *DoRzeczy.pl* 8 marca. <https://dorzeczy.pl/opinie/413923/dmitrowicz-w-polsce-dochodzi-do-najwiekszego-ataku-na-jana-pawla-ii.html> (5 sierpnia 2023).
- „Kałużny: To smutne, że komuniści wciąż mają wpływ na dzisiejszą rzeczywistość”. 2023. *DoRzeczy.pl* 15 marca. <https://dorzeczy.pl/opinie/416614/kaluzny-to-smutne-ze-komunisci-wciaz-maja-wplyw-na-rzeczywistosc.html> (5 sierpnia 2023).
- Karnowski, J. 2023. „PiS zachowało się wzorowo, jak przystało na partię polską. «Trzeba się bić o sprawy, które Polskę konstytuują»”. w*Polityce.pl* 10 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637749-pis-zachowalo-sie-wzorowo-jak-przystalo-na-partie-polska> (5 sierpnia 2023).
- Karnowski, M. 2023a. „Tak, te wybory będą też o dobre imię świętego Jana Pawła II. «Świadomie czynicie zło, produkujecie kłamstwa. Trzeba was zatrzymać»”. w*Polityce.pl* 14 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/638129-tak-te-wybory-beda-tez-o-dobre-imie-jana-pawla-ii> (5 sierpnia 2023).
- Karnowski, M. 2023b. „Wylania nam się plan wielkiego obrabowania Polaków – z państwowości, własności i duchowości. Pozwolimy na to? Damy im władzę?”. w*Polityce.pl* 16 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/638443-wylania-nam-sie-plan-wielkiego-obrabowania-polakow> (5 sierpnia 2023).
- Karnowski, M. 2023c. „Zakłamanie ataki na Jana Pawła II to kontynuacja esbeckiej roboty, a zomowską pałkę zastępuje niekiedy telewizyjna montażownia”. w*Polityce.pl* 7 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/637151-ataki-na-jpii-to-czesto-kontynuacja-esbeckiej-roboty> (5 sierpnia 2023).
- „Kim jest dziennikarz, który zaatakował św. Jana Pawła II? SPRAWDŹ. «Overbeek uczynił sobie z Polski i Polaków chłopców do bicia»”. 2023. w*Polityce.pl* 9 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/637550-kim-jest-dziennikarz-ktory-zaatakowal-sw-jana-pawla-ii> (5 sierpnia 2023).

- Konopka, K. 2023. „Katowice. Manifestacja sprzeciwu wobec «ataków na świętość papieża Jana Pawła II»”. *Polska Agencja Prasowa* 18 marca. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1550277%2Ckatowice-manifestacja-sprzeciwu-wobec-atakow-na-swietosc-papieza-jana> (5 sierpnia 2023).
- „Kowal atakuje PiS ws. JPii: «Wy jesteście faryzeusze!». Terlecki reaguje: «Staną pan po stronie tych, którzy są przeciwko Polsce!»”. 2023. *wPolityce.pl* 9 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637575-kowal-atakuj-pis-ws-jpii-terlecki-reaguje-wstydz-sie> (5 sierpnia 2023).
- „Ks. Skrzypczak: uderzenie w Jana Pawła II to uderzenie w filar, jakim jest świętość”. 2023. *Polskie Radio 24* 7 marca. <https://polskieradio24.pl/5/1222/artykul/3130507,ks-skrzypczak-uderzenie-w-jana-pawla-ii-to-uderzenie-w-filar-jakim-jest-swietosc> (5 sierpnia 2023).
- Maciejewski, J. 2023. „Wczoraj Gross, dzisiaj Overbeek, jutro cuchnący wódą menel z Paryża wystarczy, by powiedzieć liberalnym Polakom w co wierzyć”. *wPolityce.pl* 12 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637973-wystarczy-jeden-holender-i-polska-lemingow-sie-sklada> (5 sierpnia 2023).
- „Medialny atak na Jana Pawła II. Bronisław Wildstein: TVN, Gazeta Wyborcza i Onet nie znoszą polskiej tożsamości”. 2023. *Polskie Radio 24* 12 marca. <https://polskieradio24.pl/130/5925/artykul/3133330,medialny-atak-na-jana-pawla-ii-bronislav-wildstein-tvn-gazeta-wyborcza-i-onet-nie-znosza-polskiej-tozsamosci> (5 sierpnia 2023).
- „Michalkiewicz: Obóz zdrady i zaprzaństwa strzelił sobie w kolano”. 2023. *DoRzeczy.pl* 17 marca. <https://dorzeczy.pl/opinie/417565/atak-na-jana-pawla-ii-michalkiewicz-oboz-zdrady-strzelil-w-kolano.html> (5 sierpnia 2023).
- Morawiecki, M. 2023. Wpis na Twitterze. 8 marca. <https://twitter.com/MorawieckiM/status/1633422587052150851> (5 sierpnia 2023).
- „«Niech żyje Polska i pamięć o wielkim Polaku, bohaterze naszej wolności, św. Janie Pawle II. To nasza tożsamość, fundament i spoiwo. Nie dajmy się podzielić». Orędzie Marszałek Sejmu”. 2023. *System Informacyjny Sejmu* 9 marca. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=A1C8323A453F59FFC125896D006BB546> (5 sierpnia 2023).
- Nowak, A. 2023. „IV Departament i Jan Paweł II: przypowieść o smoku. Bolszewicy radykalowie chcą porzucić rozróżnienie na kłamstwo i fałsz”. *wPolityce.pl* 10 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/637740-iv-departament-i-jan-pawel-ii-przypowiesc-o-smoku> (5 sierpnia 2023).
- Olendzki, J. 2023. „Wicemarszałek Terlecki: modlimy się o opamiętanie tych, którzy niszczą Kościół chcą zniszczyć Polskę”. *Polska Agencja Prasowa* 8 marca. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1546134%2Cwicemarszalek-terlecki-modlimy-sie-o-opamietanie-tych-ktorzy-niszczac> (5 sierpnia 2023).
- „Paskudny atak na św. Jana Pawła II! W sieci wrze. Internauci bronią papieża: To kolejny etap niszczenia autorytetów ważnych dla katolików!”. 2023. *wPolityce.pl* 7 marca. <https://wpolityce.pl/kosciol/637159-paskudny-atak-na-sw-jana-pawla-ii-internauci-odpowiadaja> (5 sierpnia 2023).
- „Prof. Roszkowski: Zbierali siły i w tym samym momencie przystąpili do kampanii. Szkalowanie Papieża może być związane z wyborami”. 2023. *wPolityce.pl* 10 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637703-roszkowski-szkalowanie-jpii-moze-byc-zwiazane-z-wyborami> (5 sierpnia 2023).
- Rausz, J. i T. Więclawski. 2023. „Ojciec Tadeusz Rydzyk: dzisiaj jest następny zamach na Jana Pawła II”. *Polska Agencja Prasowa* 12 marca. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1547119%2Cojciec-tadeusz-rydzyk-dzisiaj-jest-nastepny-zamach-na-jana-pawla-ii.html> (5 sierpnia 2023).

- „Sejm przyjął uchwałę w obronie św. Jana Pawła II. Posłowie PiS przynieśli na salę plenarną zdjęcia papieża. «Obronimy to wielkie dziedzictwo»”. 2023. w *Polityce.pl* 9 marca. <https://wpolityce.pl/polityka/637588-poslowie-pis-przyniesli-na-sale-plenarna-zdjecia-papieza> (5 sierpnia 2023).
- Śmiłowicz, P. 2023. „Wiceszef MSZ Piotr Wawrzyk: wezwanie ambasadora USA miało na celu zwrócenie uwagi na konsekwencje materiału o JPII”. *Polska Agencja Prasowa* 16 marca. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1549563%2Cwiceszef-msz-piotr-wawrzyk-wezwanie-ambasadora-usa-mialo-na-celu-zwrocenie> (5 sierpnia 2023).
- „Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 marca 2023 r. w sprawie obrony dobrego imienia św. Jana Pawła II”. 2023. M.P. poz. 267. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20230000267> (5 sierpnia 2023).
- „«Utworzona przez służby WSI». Bochenek: TVN to esbecka telewizja”. 2023. *DoRzeczy.pl* 9 marca. <https://dorzeczy.pl/obserwator-mediow/414022/tvn-atakuj-jana-pawla-ii-bochenek-to-esbecka-telewizja.html> (5 sierpnia 2023).
- „«Użyto materiałów stworzonych przez komunistyczne państwo». Sellin o atakach medialnych na Jana Pawła II” 2023. *Polskie Radio 24* 8 marca. <https://polskieradio24.pl/130/5553/artykul/3131050,uzyto-materialow-stworzonych-przez-komunistyczne-panstwo-sellin-o-atakach-medialnych-na-jana-pawla-ii> (5 sierpnia 2023).

Naming as a way of exclusion in the Zjednoczona Prawica discourse on the “attack on John Paul II” from March 2023

Keywords: critical discourse analysis, exclusion, representation of social actors, naming.

ABSTRACT

In March 2023 emerged the discourse about an “attack on John Paul II” led by politicians of the then-ruling Zjednoczona Prawica coalition and associated media. It was a response to media reports claiming that Karol Wojtyła, while being Archbishop of Krakow, knew about pedophilia among priests subordinate to him and was himself involved in covering it up.

This article aims to analyze how the actors constructed in this discourse (the perpetrators of the ‘attack’) were excluded from the group of ‘us’, Poles, and people whose statements deserve attention by the way they were named. The analyses were conducted from the perspective of the discourse-historical approach developed by Ruth Wodak and Martin Reisigl within the critical discourse analysis.

The first analyzed type of exclusion is naming actors with phrases constructing their identities in such a way that they are excluded by definition. In this case, the excluded actors are characterized as attacking John Paul II and Poland, pursuing goals that are directed against “us”, and as irrational, evil, and not Polish. The second type of exclusion is naming actors with terms that place them in an excluded category on other grounds. These categories are political opponents – the opposition, communists, and the media.

In both of these cases, the phrases naming the actors were constructed to represent them without explicit reference to specific individuals, which makes it easier to attribute negative connotations to those actors.